

Хоменко Олена, Загоруйко Неллі

**ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ЕКОЛОГІЧНОГО ТУРИЗМУ В ЧЕРКАСЬКІЙ ОБЛАСТІ
В КОНТЕКСТІ СТАЛОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНУ**

Анотація

Черкаська область є центральним регіоном України, який має потужний туристично-рекреаційний потенціал та екологічні проблеми, пов'язані з діяльністю промислових та сільськогосподарських підприємств. Формування екологічної свідомості населення можливо через розвиток екологічного туризму, який є різновидом сільського зеленого туризму. Для Черкаського регіону перспективними в цьому напрямку є організація пішохідних туристичних маршрутів по екологічних стежках в рекреаційних зонах та розвиток б'ордвотчингу на базі Липівського орнітологічного заказника.

Ключові слова: Черкаський регіон, туристичний потенціал, екотуризм, екологічна стежка, б'ордвотчинг, екологічна освіта.

Khomenko Olena, Zagoruyko Nelli

**PROSPECTS FOR THE DEVELOPMENT OF ENVIRONMENTAL TOURISM IN THE CHERKASSY
AREA IN THE CONTEXT OF THE SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF THE REGION**

Annotation

Cherkassy region is the central region of Ukraine, which has a strong tourist and recreational potential and environmental problems related to the activities of industrial and agricultural enterprises. The development of ecologically oriented tourism can positively influence the growth of the economic efficiency of the Cherkassy areal, improve the ecological status (at the expense of rational consumption and preservation of natural resources), as well as increase the level of environmental awareness and culture of both the local population and tourists themselves. Last years, green tourism undergoes the real boom in Ukraine, especially in the central regions. According to the data of Cherkassy state administration, in 2017 already 40 green farmsteads were counted, so their number increased almost 6 times during 4 years of observations. Most popular "green" zones are located in Chigirin and Cherkassy regions – nearest to the regional center. Formation of ecological consciousness of the population is possible through the development of ecological tourism, which is a kind of rural green tourism. For the Cherkassy region, promising in this direction is the organization of pedestrian tourist routes along the ecological paths in the recreational zones and the development of a birdwatching on the basis of the Lipovsky Ornithological Reserve. Lipivsky Reserve is one of the most important stopping places for migratory birds on the Dnipro migration route, both during autumn and spring migration. In general, over a hundred species of birds live in the reserve during the year. Ecotourism tours are organized mainly on the amateur level, commercial activity in this direction is only emerging.

Keywords: Cherkassy region, tourist potential, ecotourism, ecological trail, birdwatching, ecological education.

Черкаська область є центральним регіоном України, який має потужний туристично-рекреаційний потенціал, який на сьогодні, на жаль, не використовується в повній мірі. Розвиток промисловості, транспорту та сільського господарства, залучення до господарського обороту все більшої кількості природних ресурсів, що часто використовуються нерационально і неефективно, підвищують рівень антропогенного навантаження на навколишнє природне середовище області і є основною причиною екологічних проблем. Серед заходів щодо поліпшення стану довкілля, чинне місце займає розвиток екологічної свідомості населення щодо збереження та догляду за навколишнім середовищем. Особливий акцент повинен робитися на формуванні екологічної культури дітей та молоді, що відображено у стратегічних цілях, сформованих в Стратегії сталого розвитку Черкаської області на період до 2020р [Cerkasy Region Development Strategy, 2015, p.71]

Розвиток екологічно-орієнтованого туризму зможе позитивно вплинути на зростання економічної дохідності Черкаського регіону, покращити екологічний стан (за рахунок раціонального споживання та збереження природних ресурсів), а також підвищити рівень екологічної обізнаності та культури як місцевого населення, так і самих туристів. Екологічний туризм набуває усе більшого поширення у сучасному світі. Причому, темпи зростання популярності екологічного туризму прямо пропорційні темпам зменшення кількості незмінених природних та традиційних культурних ландшафтів.

Існує два основні напрямки екологічного туризму. Відповідно до першого з них, головним об'єктом екотуризму є малозмінені природні території. Цей напрямок виник у США у середині 80-х років ХХ ст. в рамках організації туристських мандрівок у найбільш віддалені і неосвоєні регіони світу. Паралельно об'єктами екотуризму у США стали також місцеві національні природні парки. Другий напрям розвитку екотуризму, який набув поширення насамперед в Європі, і в Україні зокрема, спрямований на відвідування, поряд із малозміненими людською діяльністю природними територіями, і об'єктів традиційної місцевої культури. У зв'язку із зосередженням уваги на організації відпочинку насамперед у сільській місцевості, цей напрямок екологічного туризму часто називають сільським зеленим або агротуризмом [Голод, 2006 с.46].

Сьогодні туристична індустрія зазнає часи активного розвитку та формування нових напрямків. Паралельно з традиційними видами туризму набувають поширення усілякі нетрадиційні форми відпочинку та подорожей. Все більший вплив на сферу туризму робить поширення ідей екологізації життя. В більшості

країн Європи заняття сільським туризмом заохочується на державному рівні, тому не випадково в цих країнах частка екоподорожей складає більше 20 % від усіх туристичних послуг, а темпи щорічного приросту досягають 30 % [Соколенко, Бузинський, 2017].

Усі національні організації сільського туризму та агротуризму країн Європи у кінці 1990-х рр. об'єдналися в Європейську федерацію фермерського та сільського туризму (European Federation for Farmland Village Tourism). Скорочена назва федерації – "EuroGites". Нині EuroGites розглядає питання щодо входження у федерацію на правах повноправного члена від України Всеукраїнської спілки сприяння розвитку сільського зеленого туризму.

Сільський туризм переконливо довів, що він є важливим фактором рішення соціально-економічних проблем села – це зростання зайнятості на селі, розвиток сільської інфраструктури, отримання стабільних та вагомих прибутків селян, зміцнення бюджету сільських поселень. Україна, як ніяка інша країна, дуже багата різноманітними пам'ятками природи, історії і культури, національними традиціями, можливостями отримання екологічно чистих продуктів, відпочинку в умовах красивої природи. Міжнародний імідж сільського відпочинку в Україні неоднозначний. З одного боку, Україна традиційно сприймається як аграрна країна, одна з європейських житниць із збереженим сільським укладом життя, значною культурною спадщиною, з незнищеною природою та гостинними господарями. З іншого боку, не приваблює іноземних туристів відносно низький стандарт житла і його недостатня технічна забезпеченість, а також необлаштованість сіл та досить обмежений вибір дозвілля й можливостей активного відпочинку. Однак тенденції останніх років свідчать, що західні країни бачать перспективу українського сільського відпочинку й туризму на міжнародному туристичному ринку. Свідченням цього може бути організаційна й технічна допомога міжнародних Фондів, наприклад, Фонду розвитку Карпатського євро регіону, програми TAGS, завдяки яким реалізовані проекти підтримки сільського відпочинку й туризму в Україні [Коберніченко, 2005].

Аналіз розвитку зеленого туризму в Україні, проведений в 2013 р. Дарчуком В.Г. показав, що найбільша кількість зареєстрованих садіб знаходиться у наступних областях: Закарпатська (21), Київська (12), Хмельницька (8) і Чернігівська (8), в Черкаській області (7). Всього в Україні в 2013 р. налічувалось близько 91 сільської зеленої садиби, що є дуже низьким показником в порівнянні з іншими Європейськими країнами і з урахуванням кількості сіл, сільських мешканців і великого потенціалу в розвитку сільського (зеленого) туризму в Україні. За останні роки в Україні зелений туризм переживає справжній бум, особливо в центральних регіонах. За даними Черкаської державної адміністрації у 2017 р. на території області нараховується уже 40 зелених садіб, тобто, за 4 роки їх кількість збільшилась майже у шість разів. Найбільше популярних "зелених" зон у Чигиринському та Черкаському районах – найближчих до обласного центру [Офіційний туристичний портал Черкаської області, 2017]. Стрімкий розвиток зеленого туризму в центральних регіонах України можна пояснити використанням міжнародних туристичних сайтів по залученню туристів. В цьому сенсі зелений туризм України може бути прикладом успішної транснаціональної співпраці центральних регіонів України з країнами Світу. Мотивацією для його розвитку є і поліпшення матеріального стану хазяїв зелених садіб, що призводить до нарощування пропозицій від місцевих сільських громад.

З точки зору просвітницької екологічної діяльності більш перспективним для формування екологічно свідомого населення є екологічний туризм. Екотуризм або екологічний туризм – це туризм у місцях з відносно незайманою природою, до цінних у природному відношенні об'єктів з метою отримання задоволення від перебування на природі, розширення знань про неї та оздоровлення. Екотуристи намагаються не здійснювати значного впливу на територію. Екотуризм сприяє освіті туристів та дозволяє збирати гроші на заходи зі збереження території, допомагає розвитку ізольованих поселень. Розвиток екотуризму часто розглядається як важливий засіб збереження навколишнього середовища для майбутніх поколінь. Екотуризм найбільш привертає тих туристів, яких турбують проблеми екології. Він часто включає волонтерську роботу, інші активні заходи зі збереження навколишнього середовища та навчальні програми, що допомагають зменшувати негативні аспекти впливу людини на природу [Вишневіський, 2015]. Дуже перспективним для розвитку екологічного туризму в Черкаській області є розробка пропозицій для туристів по спостереженню за птахами-б'юрдвотчерів, основою для якої може стати Липівський заказник. Б'юрдвотчінг – одне з найбільш цікавих і мирнолюбних захоплень. Дослівно з англійської birdwatching перекладається як «спостереження за птахами». У наші дні цей рух найбільш поширений у Європі та Америці. За популярністю серед американців б'юрдвотчінг займає друге місце після рибалки – майже 80 мільйонів людей залучено до найгуманнішого полювання у світі – полювання з фотоапаратами [Birdwatchingin Ukraine, 2017]. На сьогодні це один з найпопулярніших видів екотуризму. В Україні через великий потенціал природної фауни та різноманіття птахів цей рух стає все більш популярним.

Липівський орнітологічний заказник створено у 1974р. на площі 4 500 га згідно з Постановою Ради Міністрів УРСР від 28.10.1974 р. №500 (у 2016 році Указом Президента України площу збільшено до 4631 га) з метою охорони місця відтворення корисної водоплавної дичини. Займає частину акваторії Кременчуцького водосховища трикутнику між селами Кедина Гора, Благодатне і ст. Панське. Це здебільшого мілководні ділянки водоймища із заростями очерету вздовж берега та острівців. Найбільше значення заказник має для збереження водно-болотних птахів. Липівський заказник є одним найбільш

важливих місць зупинок для мігруючих птахів на Дніпровському міграційному шляху, як під час осінньої, так і весняної міграції (рис.1) [Українське товариство охорони птахів, 2017].

Восени у заказнику збирається до 17 тис. птахів, які зупиняються тут для годування. Найчисленнішим є крижень, високої чисельності також досягають лиска, чорнь чубата, лебідь - шипун. Відмічено 8 видів птахів, що занесені до Червоної книги України: лебідь малий, гоголь, крех середній, скопа, лунь польовий, орлан-білохвіст, сапсан та сорокопуд сірий. Загалом у заказнику протягом року перебуває понад 100 видів птахів [Люха, Борисенко, Гаврилюк, 2013,с.29-35].

Рис.1 Карта сезонних міграцій птахів через територію України.

Іншим напрямком для розвитку екологічного туризму є розробка та організація туристичних маршрутів по екологічних стежках. Навчальна екологічна стежка – педагогічно організований маршрут на місцевості для проведення навчальних екскурсій, прогулянок, масових заходів еколого-натуралістичного спрямування, пропагандистської роботи з охорони природи. Вона виконує просвітницьку, пізнавальну, розвиваючу, естетичну й оздоровчу функції. Створюється у заповідниках, заказниках, парках, шкільних лісництвах, на околицях дитячих таборів праці і відпочинку, у загальноосвітніх школах, дошкільних і позашкільних закладах. При цьому береться до уваги наявність цікавих і типових для даної місцевості об'єктів; куточки дикої (натуральної) природи мають поєднуватись з антропогенним ландшафтом. Кожна екологічна стежка обладнана місцями для відпочинку, навісами від непогоди та інформаційними стендами, на яких розміщено інформацію про природу [Поліщук, 2006, с.305]. Розробляти екологічні стежки можуть студенти-екологи під час проходження польових практик.

Проаналізувавши основні напрямки розвитку екологічного туризму у світі, а також, беручи до уваги основні положення концепції "сталого розвитку", можемо зробити висновок, що екотуризм - це туристська діяльність, метою якої є пізнання особливостей малозмінених природних і традиційних культурних ландшафтів за умови збереження ландшафтного різноманіття. В Україні екологічний туризм перебуває на початковій стадії розвитку. Екотуристичні мандрівки організуються переважно на самодіяльному рівні, комерційна діяльність у цьому напрямку лише зароджується. Однак уже помітне виділення двох шляхів розвитку екологічного туризму – "американського" та "європейського". Перший формується у вигляді організації спортивно-туристських подорожей в екстремальних природних умовах, другий - у формі організованого відпочинку у сільській місцевості із залученням до традиційної місцевої культури.

Список літератури

- [1] Голод А. П. Проблеми та перспективи розвитку екологічного туризму в Україні / А. П. Голод // Молоді науковці – географічній науці : зб. тез Міжнар. конф. – К.: ВГЛ "Обрії", 2006. – С. 46.
- [2] Соколенко Станіслав, Бузинський Микола. Особливості діяльності та розвитку об'єктів зеленого туризму у регіонах та проблеми створення міжнародних кластерів у цій галузі [Електронний ресурс]– 2017–Режим доступу: http://tourlib.net/statti_ukr/sokolenko.htm.
- [3] Коберніченко Т. О. Сільський зелений туризм. Методичні рекомендації для господарів садіб / Т. О. Коберніченко, В. П. Васильєв, П. А. Горішевський, Ю. В. Зінько // К.: Аграрна освіта–2005–80с.

- [4] Офіційний туристичний портал Черкаської області [Електронний ресурс]—2017—Режим доступу: tourismincherkasyregion.gov.ua/ua/.
- [5] Вишневецький В. І. Екологічний туризм. - К.: Інтерпрес ЛТД, 2015. - 140 с.
- [6] BirdwatchinginUkraine [Електронний ресурс]—2017—Режим доступу: <https://ua.igotoworld.com>.
- [7] Ілюха О. В., Борисенко М. М., Гаврилюк М. Н. Весняні міграційні скупчення водно-болотних птахів у Липівському орнітологічному заказнику в 2011—2013 рр. // Вісник Черкаського університету. Серія Біологічні науки. Черкаси, 2013. — Вип. 2 (255). — С. 29–35.
- [8] Мапа сезонних міграцій птахів по території України. Українське товариство охорони птахів, К. 2017.
- [9] Поліщук Н. А. Екологічна стежка як засіб формування першооснов екологічної культури школяра / Поліщук Н. А. // I-й Всеукраїнський з'їзд екологів: міжнар. наук.-техн. конф.: тези допов. – С. 305// МНПК “Перший Всеукраїнський з'їзд екологів Вінницький національний технічний університет, Секція 7 “Соціально-економічні проблеми сталого розвитку. Екологічна освіта, виховання і культура”.

References

- [1] Golod A. P. Problems and prospects of development of ecological tourism in Ukraine [Problemi ta perspektivi rozvitku ekologichnogo turizmu v Ukraini]/. Golod A.P./Young scholars - geographic science: Abstracts of international conference, Kiev, 2006, p.46
- [2] Skolenko S., Buzinsky M. Features of activities and development of green tourism objects in the regions and the problems of creating international clusters in this area [Osoblivosti diyalnosti ta rosvitku ob'ektiv selenogo turizmu v regionach ta problemi stvorenniya miznarodnich klasteriv v ziy galusi].[Electronic resource]—2017— access mode: http://tourlib.net/statti_ukr/sokolenko.htm
- [3] Kobernitchenko T. O. Rural green tourism—Methodical recommendations for the owners of the farmsteads [Silskiy zeleniy turizm— Metodichni rekomendazii dlya gospodariv sadib // Kobernitchenko T.O., Vasilev V. P., Gorishevskiy P. A., Zinko U. V. Kiev, 2005, p.80.
- [4] Official tourist portal of Cherkasy region.[Electronic resource]—2017— access mode : <http://tourismincherkasyregion.gov.ua/ua/>.
- [5] Vishnevsky V. I. Ecological tourism [Ekologichnyi turizm] Kiev.2005.—140p.
- [6] Birdwatching in Ukraine.[Electronic resource]—2017— access mode: <https://ua.igotoworld.com>.
- [7] Ilyucha O. V., Borisenko M. M., Gavrilyuk M. N. Spring migratory clusters of wetlands birds in Lipivska ornithological reserve in 2011-2013.[Vesnyani migraziyni skuptchennya vodno-bolotnich ptachiv v Lipivskomy ornitologichnomu zakasniku v 20011-2013r.] //Bulletin of Cherkasy University. Series Biological Sciences. Cherkasy,2013, N.2(255)—p.29-35.
- [8] Map of seasonal migrations of birds on the territory of Ukraine. Ukrainian Society for the Protection of Birds.Kiev.2017.
- [9] Polischyuk N. A. Ecological trail as a means of forming the primary focus of the school's ecological culture [Ekologichna stejka yak zasib formuvannya pershoosnov ekologichnoi kulturi sgolyara]/ 1st All-Ukrainian Congress of Ecologists: Abstracts—p.305.

Khomenko Olena - candidate of chemical science, associate professor, Head of Ecology Department, Professor of Cherkassy State Technological University, Ukraine, 18006, Cherkassy, bulv. Shevchenko, 460, *e-mail:* homenko@uch.net. *Membership in the most important professional or academic institutions:* member of the working group of the Ministry of Education and Science of Ukraine with development industry standard of education in the specialty "Applied Ecology"; chairman of Cherkassy Regional Branch of the International civil organization "International association of ecologists of universities". *Where and when she graduated:* Cherkassy State Pedagogical Institute, 1992. *Professional orientation or specialization:* "Chemistry". *The most relevant publication outputs:* 1. Khomenko E.M. The investigation of structure and spectral properties of HOBr molecule by ab initio methods.//Ukraine Chemical Journal. – 2011, vol. 77, no.11 – 12, pp. 38- 42. (Scopus). 2. Khomenko O.M. The problem of solid household waste management in Cherkasy region.// Scientific journal "Ekologichna bezpeka". – 2011, no.2, pp. 26 – 28 (Index Copernicus). 3. Khomenko E.M. Spin-orbit coupling effects in BrO- and HOBr photodissociation reactions.// "ChemistryandChemicalTechnology". – 2014, vol. 8, no. 2, pp.117 – 121.(Scopus).

Zagoruyko Nelli - candidate of biological science, associate professor of Ecology Department, Cherkassy State Technological University, Ukraine, 18006, Cherkassy, bulv. Shevchenko, 460, *e-mail:* nelli.zagorujko@ukr.net. *Where and when she graduated:* Cherkassy State Pedagogical Institute, 1985. *Professional orientation or specialization:* "Biology". *The most relevant publication outputs:* 1. L. Petkova, O. Khomenko, N. Zagoruyko-Analysis of the perspectives of international environmental cooperation for the central regions of Ukraine//Scientific journal «Eureka: social and humanities» number 1 (2018), pp. 23 – 38 (Index Copernicus).

